

MOZAIK
KERETTANTERVRENDSZER
AZ ÁLTALÁNOS ISKOLÁK SZÁMÁRA
NAT 2003

BEVEZETÉS

Az alsó tagozatos kerettantervekhez

Írta:

Hernádiné Hámorszky Zsuzsanna

A kerettantervrendszert szerkesztette és megjelentette:
MOZAIK KIADÓ – SZEGED, 2004

BEVEZETÉS

A kötelező oktatás kezdő szakasza alapot teremt a további iskolázatásnak, tanulásnak, ezért fontossága felbecsülhetetlen.

Az alapfokú nevelés-oktatás kerettanterve a nemzeti alaptanterv elvi, szemléleti útmutatása alapján készült, azt teszi konkrétabbá – megteremtve ezáltal a helyi tantervek egységes kiindulópontját. Alapozó jellegéből következően legfontosabb feladatának tartja a műveltségi anyag elsajátításához szükséges és a gyakorlati életben való helytálláshoz nélkülözhetetlen *alapkészségek* és *-képességek* kialakítását, fejlesztését. Az ezekhez szükséges *tudás* tartalmát a nemzeti hagyományok és a jövő szempontjából fontos tudományos ismeretek köréből válogatja, és természetes közegben, életszerű tapasztalatok révén sajátítja el. Az így szerzett tudásra jellemző a flexibilitás, a műveltségnek a kor követelményeihez való alkalmazhatósága. Az ilyen tudást nevezzük kompetenciának. A *kulcskompetenciák* alakításának megkezdése ugyancsak fontos feladata az alapfokú képzésnek.

A kerettanterv kijelöli az 1-4. évfolyam célját, valamint fejlesztő feladatainak összességét: a követelményeket. Ez a dokumentum hivatott arra, hogy tantárgyakká szervezze a nemzeti alaptanterv műveltségi területeit. Vannak olyan területek, amelyek magukban alkotnak egy-egy tantárgyat (*magyar nyelv és irodalom, idegen nyelv, matematika, testnevelés és sport*); mások többet is integrálnak magukba. Például a környezetismeret tantárgyba épül be az *ember és társadalom* c., az *ember a természetben* c. műveltségterület, de ezen témákat megtaláljuk a magyar irodalomban is – az olvasókönyvi szövegekben. Az *informatika* a könyvtárismeret, könyvhasználat révén kapcsolódik a magyar irodalomhoz. Bár az *életvitel és gyakorlati ismeretek* (technika) külön tantárgy, témáival mégis foglalkozunk a technika és életvitel tanításakor is.

A kerettantervek feladata meghatározni az oktatás-nevelés tartalmát, a tartalmak időbeli elosztását az évfolyamok között; az egyes tantárgyak elnevezését, célját, fejlesztési követelményeit, valamint az alapozó szakasz befejező évfolyamának kimeneteli követelményeit. Alkotócsoporthoz az alsó tagozaton tanított tantárgyak mindegyikéhez készített kerettantervet. A magyar nyelv és irodalom, a környezetismeret tantárgyakhoz kétféle alternatívát kínálunk. Egyik változat a hagyományos tantárgyi keretekre épül, a másik (az ének-zene tantárgy tantervével kiegészítve) megvalósítja a tantárgyak közötti integrációt. Ezzel megteremti az alapfokú képzés koherenciáját és a továbbhaladáshoz szükséges feltételeket.

A kerettantervek a magyar anyanyelvű tanulók számára készültek.

Mindegyik kerettanterv megvalósításához rendelkezésre állnak a szükséges tankönyvek, taneszközök, segédletek.

Alapgondolatok, rendezőelvek

A nevelés-oktatás szervezőinek feladata minden korban az adott társadalom szükségleteinek, lehetőségeinek fölmérése, és az ezeknek megfelelő célok, feladatok megtervezése. Nehezíti a tervezést az, hogy a képzésnek a jelen helyzetet meghaladóan a jövő – legalább egy emberöltő – igényeinek is meg kell felelnie. Márpedig a technika, a tudomány gyors fejlődése a mai társadalmakban is szakadást idézett elő: nagy tömegek nemcsak nem értik a modern gépek, berendezések működési elvét, de nem is tudják azokat használni. A leszakadó tömegek anyagi helyzete sem teszi lehetővé a modern technika használatát, így gyermekeik sem ismerkedhetnek meg velük a gyakorlatban, ezáltal újrateremtődik hátrányos helyzetük.

Az iskolának olyan *tudás alapú kompetenciákat* kell kialakítania növendékeiben, amelyek alkalmassá teszik őket új ismeretek, technológiák elsajátítására, az egész életen át tartó tanulásra, önművelésre, a megváltozott körülményekhez való alkalmazkodásra; vagyis munkavállalásra a jövő modern társadalmában.

Az alkalmazható tudás megléte még nem garantálja az egyén sikeres szocializációját; a társadalomba való integrálódáshoz szilárd erkölcsi alap, megfelelő személyiségjegyek szükségesek. Ezeket a család, az iskola és a tágabb társadalom közösen képes kialakítani. Sajnos korunk társadalmi hatásaiban sok a negatív megnyilvánulás. Az iskola ezek ellensúlyozására is kénytelen vállalkozni. Meggyőzően kell hirdetnie, hogy a tudás, a fegyelmezett munkavégzés, a szorgalom, a környezetünkért és embertársainkért való felelősségvállalás, tenni akarás viszi előbbre a világot. A jobb világban az egyén helyzete, lehetőségei is előnyösebbek; vagyis a közösség és az egyén érdekei összeegyeztethetők.

Sokan mondták már, hogy az iskoláztatás alapvetően meghatározza egy nemzet jövőjét, befolyásolja társadalmi tudatát. Napjaink sikeres nemzetei (a finn, a japán) iskoláik megreformálásával jutottak el gaz-

daságuk fellendüléséhez, életminőségük javulásához. A jövő szempontjából sorsdöntő az iskola céljainak, tananyagának, módszereinek, egész szellemiségének meghatározása.

Célok

A NAT a magyar iskolarendszer céljául tűzte ki:

- olyan pedagógiai munka megvalósítását, amelyben a tanulók tudásának, képességeinek, testi-lelki egészségének, egész *személyiségének fejlesztése* áll a középpontban;
- a *nemzeti hagyományok* továbbörökítésével a *nemzeti identitás* fejlesztését, beleértve a nemzetiségekhez, a kisebbségekhez tartozók azonosságtudatát;
- a *humanista értékrend* áthagyományozását az utódokra, amely egyben erősíti Európához tartozásunkat is;

Mindezen célok – a kisgyermeknek érthető, felfogható tartalommal – már az általános iskola alapozó szakaszában is érvényesek.

Kiemelt fejlesztési feladatok

A célokat a helyesen megválasztott feladatok segítségével lehet megoldani.

Az eredményes tanulás feltételeinek megteremtése

Korunk azt várja el az iskolától, hogy tanulásra képes és további ismeretszerzésre nyitott egyéneket neveljen. Mivel az iskola küszöbét átlépő kisgyermeknek egymáshoz viszonyított adottságai, addig szerzett ismeretei, készségei lényegesen különböznek, a tanítónak *esélyegyenlőséget* kell teremtenie a különböző szociális környezetből érkezett gyermekek számára. Első feladata a tanuláshoz szükséges részképességek megteremtése, a *felzárkóztatás*. Erre legalkalmasabb módszer a személyre szabott, *differentiált foglalkoztatás*, amelyet megelőz a tanulók alapos megfigyelése. Ezt a módszert a későbbiekben is alkalmazzuk a tanulók egyéni adottságainak kibontakoztatása érdekében.

Az eredményes tanuláshoz elengedhetetlen a *tanulók motiválása*, amely *játékos módszerekkel* érhető el. A tanulás iránti kezdeti érdeklődés fenntartásához hozzájárul, ha a feladatok megoldása *sikerélménnyel* társul. Ezért olyan feladatokat válogassunk, amelyek megfelelnek a tanulók aktuális ismereteinek, fejlettségének.

A továbbhaladás érdekében egyik legfontosabb feladat a tanulók *kognitív képességének* fejlesztése, a gondolkodási műveletek gyakoroltatása: megfigyelés, összehasonlítás, azonosságok-különbségek megállapítása, általánosítás, egészen a szabályalkotásig. A gondolkodással szorosan összefügg az *anyanyelv pontos, tudatos használata*. Hiszen a tanultak megjegyzéséhez, felidézéséhez elengedhetetlen nyelvi megfogalmazásuk. Új ismereteket mindig szókincsükkel együtt kell elsajátíttatni.

Az eredményes tanulás érdekében megismertetünk a tanulókkal *különböző tanulási stratégiákat* (egyéni, csoportos, előzetes információgyűjtés, könyv- és könyvtárhasználat, kapcsolatkeresés más tantárgyakban tanultakkal, az emlékezetbe vésés célszerű módjai stb.). A 6–10 éves gyermekek *életkori sajátosságaihoz igazodva*, az új anyag feldolgozásakor válassza a tanító a konkrét cselekvésen, megfigyelésen (valóság, kép) alapuló magyarázatot! Új feladat megoldásakor vezérelje a tanulókat a gondolkodási műveletek sorrendjében, hogy a későbbiekben egyre nagyobb önállósággal tudják elvégezni azokat. Vessen föl problémákat, melyeknek megoldásával önállóan próbálkozhatnak, bizonyítva teljesítőképes tudásukat.

Már az alapfokon meg kell ismertetni a tanulókat társadalmunk *információforrásaival*, elsősorban a számukra készült könyvek felhasználásának lehetőségeivel. Legfontosabb a keresett információ megtalálása, a szerzett ismeretek rendszerezésének, rögzítésének, felhasználásának megtanítása, a *kritikai olvasás* képességének alapozása. Ennek a feladatnak megoldására szinte valamennyi tantárgyban van lehetőség. Az információforrások megismerése, szelektív felhasználásuk módjának elsajátítása vezet az önálló tanulás megkezdéséhez, az egész életen át tartó ismeretszerzés megalapozásához; egyben megteremtheti az egyén alkalmazkodását az állandóan változó körülményekhez.

Az 1–4. évfolyam legfontosabb feladata a tanulást befolyásoló alapképességek, kulcskompetenciák fejlesztése: a tudatos *nyelvhasználat*, a szövegértő *olvasás*, az eszközszintű *írás*.

Értékes személyiségjegyek alakítása

A tanulás nemcsak ismeretek elsajátítása, hanem az emberi magatartás, viselkedés szabályainak megismerése is. Ennek a feladatnak szerves része a *kommunikációs képességek* alakítása és az *udvarias nyelvi magatartás* megtanítása. Az eredményes kommunikáció érdekében szoktatunk a *társakkal való együttműködésre, mások véleményének meghallgatására*. Ráirányítjuk a figyelmet a partner beszédének értelmi és érzelmi tartalmára. Buzdítjuk a gyermeket *saját véleményének érthető megfogalmazására, a beszédhelyzetnek megfelelő rugalmas nyelvi alkalmazkodásra*.

Mindez nélkülözhetetlen a tanulók társadalmi beilleszkedéséhez, szocializációjához.

A tanulók személyiségének eredményes kibontakoztatásához szükséges a *problémamegoldó, a lényegkiemelő, a döntési képesség* fejlesztése, valamint a *kritikai szemlélet* alakítása. Egyidejűleg erősíteni kell a *szabálykövető és együttműködési készségeket* is. Az eredményes munkavégzés feltétele az *akarat, a kitartó figyelem, az összpontosítás* fokozása, s az *önellenőrzés szokásának* alakítása. Mindezek a tanulás célszerű módszereinek megválasztásával érhetők el.

Meg kell találni a lehetőséget annak, hogy a tanulók elfogadják és cselekvéseik mércéjévé tegyék a *társadalom erkölcsi normáit, és hogy ezeknek megfelelően* alakítsák szokásaikat, sőt egész életmódjukat.

A tanulás közben elsajátított erkölcsi normák, esztétikai értékítéletek, egyéb nevelési értékek akkor interiorizálódnak, válnak a személyiség jellemzőivé, ha megismerésük pozitív érzelmekhez, élményekhez kapcsolódik. Szükséges, hogy a tanulók értékes személyiségjegyeinek alakításához hozzájáruljanak az iskola által szervezett tanórán kívüli elfoglaltságok is.

Pozitív viszonyulások fejlesztése

A pozitív személyiségjegyek alakulásához jótékonyan járul hozzá a helyes *önismeret*, a személynek saját magáról alkotott *énképe*. Hogyan alakíthatjuk tanítványaink önismeretét? A környezet aktív megfigyelése, az irodalomból megismert példák ráirányítják a figyelmet a társadalom által elfogadott erkölcsi normákra. Velük szembesülve fejlődik *önértékelésük*, erősödik bennük az elhatározás a jó befogadására. Nyitottá válnak a tanító és a társak javító szándékú értékelésére.

A vidám, kiegyensúlyozott, harmonikus személyiség fejlesztéséhez elengedhetetlen a *testi és a lelki egészség*. Az iskolában biztosítani kell a tanulók testméretének megfelelő bútorzatot, a gyakori szellőztetést és testmozgást. A tanulók lelki egészségének érdekében szükséges megteremteni a nyugodt, szeretetteljes légkört, az optimális munkakörülményeket, a fegyelmezett viselkedést. Ebben a légkörben a tanulók megszeretik az iskolát, a tanulást; pozitív lesz a viszonyulásuk tanítójukhoz és társaikhoz.

A tanulókat megismertetjük testük ápolásával, gondozásával. Ki kell alakítani – az iskolán belül is – az egészséges életmód szokásait (kézmosás, étkezési szokások, a tisztaság megtartása stb.). Felhívjuk a tanulók figyelmét a leggyakoribb veszélyekre, amelyek egészségüket, testi épségüket fenyegetik. Beszélünk a káros szenvedélyek egészségromboló hatásáról. Mindezekkel segítjük a *pozitív magatartási szokások kialakulását, illetve megőrzését*.

A tanulás folyamán alakuljon ki *harmonikus kapcsolat* a tanulóban közvetlen és tágabb, természeti és épített környezetükkel. Vegyenek részt gondozásában, szépítésében. Érezzenek felelősséget megóvásáért. Váljék a *környezetkímélő magatartás* a tanulók életvitelét meghatározó alapelvvé.

Ismerjék meg hazánk tájait, nemzeti kultúránkat, kulturális örökségünket, hogy becsülhessék nemzünk hagyományait. Vezessen el mindez *nemzettudatuk* fejlődéséhez. Ismerjék meg a velük egy hazában élő nemzetiségek, etnikumok kultúráját, hagyományait, szokásait; tanulják meg a másságot tolerálni, illetve becsülni.

Az évfolyamok óraszámai

185 tanítási nappal, illetve 37 tanítási héttel számolva

	I.	II.	III.	IV.	Összesen
Éves kötelező óraszám	740	740	740	833	3053
Heti kötelező óraszám	20	20	20	22,5	
Heti szabadon választható	+2	+2	+2	+2	

A tantárgyak óraszámai

Tantárgyak	Óraszámok évfolyamonként					
	I.	II.	III.	IV.	Összes	NAT
Magyar nyelv és irodalom						
Heti óraszám	8	8	8	7		
Éves óraszám	296	296	296	259	1147	
A teljes tanítási idő %-a	40%	40%	40%	31,09%	37,56%	32 – 42%
Élő idegen nyelv						
Heti óraszám	–	–	–	2		
Éves óraszám	–	–	–	74	74	
A teljes tanítási idő %-a	–	–	–	8,88%	2,42%	2 – 6%
Matematika						
Heti óraszám	4,5	4,5	4	4		
Éves óraszám	167	167	148	148	630	
A teljes tanítási idő %-a	22,56%	22,56%	20%	17,76%	20,63%	17 – 23%
Környezetismeret						
Heti óraszám	1	1	1,5	2		
Éves óraszám	37	37	56	74	204	
A teljes tanítási idő %-a	5%	5%	7,56%	8,88%	6,68%	4 – 8%
Ének-zene						
Heti óraszám	1	1	1	1,5		
Éves óraszám	37	37	37	56	167	
Rajz és vizuális kultúra						
Heti óraszám	1	1	1	1,5		
Éves óraszám	37	37	37	56	167	
Informatika						
Heti óraszám	0,5	0,5	0,5	0,5		
Éves óraszám	18	18	18	18	72	
A teljes tanítási idő %-a	2,43%	2,43%	2,43%	2,16%	2,35	2 – 5%
Életvitel és gyak. ismeretek						
Heti óraszám	1	1	1	1		
Éves óraszám	37	37	37	37	148	
A teljes tanítási idő %-a	5%	5%	5%	4,44%	4,84%	4 – 8%

Tantárgyak	Óraszámok évfolyamonként					
Testnevelés és sport						
Heti óraszám	3	3	3	3		
Éves óraszám	111	111	111	111	444	
A teljes tanítási idő %-a	15%	15%	15%	13,32%	14,54%	15 – 20%
Az évfolyamok heti kötelező óraszám	20	20	20	22,5		
Az évfolyamok éves kötelező óraszám	740	740	740	833	3053	
Az 1-4. évfolyam kötelező tanítási idejének az évfolyamokra jutó %-a	24,24%	24,24%	24,24%	27,28%	100%	
Művészetek						
Heti óraszám	*2	*2	*2	*3		
Éves óraszám	*74	*74	*74	*111	*315	
A teljes tanítási idő %-a	*10%	*10%	*10%	*13,32%	*10,9%	*10 – 18%
A heti szabadon választható óraszám	*2	*2	*2	*2		

Megjegyzések az óratervezhez

A NAT első változatához viszonyítva 2003-ban új tantárgyak is helyet kaptak az alsó tagozaton: egy *élő idegen nyelv* és az *informatika*. Ezért a rendelkezésünkre álló óraszámok még szűkösebbek lettek. A NAT a művelődésterületek egymáshoz viszonyított arányát minimum és maximum százalékhatárok között szabályozta. Ajánlott tantervünkben a művelődésterületekből szervezett tantárgyak óraszámait, illetve százalékarányát a rendelkezésünkre álló összes tanítási időhöz viszonyítva állapítottuk meg. A táblázatból látható, hogy a kötelező óraszámokkal – a *testnevelés és sport* kivételével – minden tantárgy meghaladja a minimális százaléktérteket. Az oktatási törvény kötelezővé tette a heti három testnevelésórát, ez megtalálható az óratervben. A tanórán kívüli testnevelés és sport minden iskolában a helyi adottságok szerint állítható be.

Amelyik tantárgynál az óraszám alapján számított százalékarány közel áll a minimumhoz, ott ki kell használnunk az integráció nyújtotta lehetőségeket. Az alapozó években inkább a továbbhaladáshoz szükséges, alapképességeket nyújtó tantárgyaknak adtunk nagyobb óraszámot: ezek a *magyar nyelv és irodalom* valamint a *matematika* – bár óratervünkben még ezek sem érik el a maximális százalékot. Viszont igen szűkös a *művészetekre* fordítható idő, jóllehet a tanulók személyiségfejlesztéséhez elengedhetetlenül többre lenne szükség. Ajánlatos kiegészíteni az *éneket* és a *rajz* óraszámait a szabadon választható órákból. A 2003-as NAT ezt a két tantárgyat egy műveltségterületnek tekinti (művészetek), és egyben adja meg a tanításukra fölhasználható időkeretet. Ezért külön táblázatban közöljük a rájuk fordítható összesített óraszámokat és az ezeknek megfelelő százalékokat. A *-gal jelölt órákat, százaléktérteket nem kell beleszámítani a heti, ill. éves értékekbe.

Csak a kötelező óraszámok kerültek be az óratervbe, a szabadon választhatókkal az iskolák maguk rendelkeznek, mégpedig saját helyi tantervük igényei szerint. A szabadon választható órák nem szerepelnek a teljes tanítási idő százalékaiban sem. *Kivételt képez ez alól a 3. évfolyamon történő idegennyelv-oktatás. E tárgy tanítására kerettantervünk a heti szabadon választható 2 óra felhasználását javasolja.*

A heti fél tanórát úgy lehet realizálni, hogy az egyik félévben hetenként 1 tanórával többet, a másikban 1 tanórával kevesebbet állítunk be az órarendbe.